

ВСТУП

УРОК 1

ВСТУП. НАУКИ, ЩО ВИВЧАЮТЬ ПРИРОДУ

учітися так, немов ви постійно
відчуваєте брак своїх знань,
і так, немов ви постійно боїтесь
розгубити свої знання.
Конфуцій

Мета

о наукальна: повторити, узагальнити та систематизувати знання про компоненти природи та їхні взаємозв'язки, надані дітям у початковій школі, сформувати загальні уявлення про природничі науки, об'єкти їхнього вивчення, внесок у вивчення природи;

о розвивальна: сприяти розумінню ролі природничих знань у повсякденному житті людини, розвивати допитливість, спостережливість;

о виховна: виховувати відповідальність за майбутнє природи.

Тип уроку: повторення, узагальнення й систематизації знань.

Обладнання: підручник, зошити, виставка бібліотечних книг, презентація інтернет-сайтів про природу, плакати із серії «Природознавство».

Очікувані результати: учні поглиbiaть знання про взаємозв'язки природничих наук, дізнаються про нові природничі науки та їхню роль у житті людини.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАУЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель. Сьогодні ми згадаємо таємниці природи, які ви вичали виродовж попередніх років. Ми узагальнимо найголовніше з того, що вам відомо. Пригадайте, що ви дізналися, вивчаючи природознавство в початковій школі.

△ **Прийом «Мікрофон».**

Учні по черзі швидко одним-двома словами називають те, що запам'яталося їм з попередніх уроків природознавства.

Учитель. Ви обізнані з багатьох явищ, які відбуваються в природному середовищі. Ви вже знаєте багато цікавого про навколошній світ. Набуті знання допоможуть вам успішно продовжити вивчення природу.

Сьогодні ми встановимо значущість природничих знань для розуміння світу, ознайомимося з науками, які вивчають з різних аспектів довкілля, живу природу. Науки про природу утворюють групу природничих наук.

III. УЗАГАЛЬНЕННЯ ОКРЕМИХ ФАКТІВ, ПОНЯТЬ, ЯВИЩ

Учитель. Ви навчилися замислюватися над різними цікавими явищами, шукати відповіді самостійно, робити нові відкриття завдяки своїм знанням, розуміти, як важлива для людини вся жива і нежива природа.

△ **Бесіда**

- ▼ Пригадайте, що називають природою?
- ▼ Чому природу поділяють на живу та неживу?
- ▼ Що таке природознавство?

Альтернативні варіанти

△ **Прийом «Практична теорія»**

Учням необхідно пригадати елементи природи: ґрунт, вітер, дощ, рослини, тварини, ліс, озеро, людина тощо. Названі елементи слід відразу розподіляти на дві групи: живої і неживої природи і заносити до відповідної колонки таблиці, яку заповнюють усі учні класу в процесі бесіди.

△ **Прийом «Мозаїка»**

Учитель може підготувати перелік елементів природи і неприродних компонентів на окремих картках. Учні повинні обрати з них тільки елементи природи і розподілити їх на групи живої і неживої природи.

Природне середовище	
Жива природа	Нежива природа

△ **Розповідь учителя з елементами бесіди**

Людина здавна вивчає, спостерігає, аналізує природне середовище, адже є вона сама також є її частиною. За багато століть накопичилось стільки знань про природу, що виникла потреба їх розмежувати. Природничі науки зародилися дуже давно й розвивалися

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
ВСТУП	
Урок 1 Вступ. Науки, що вивчають природу	9
Урок 2 Практичне заняття № 1 «Ознайомлення з довідковими виданнями з природничих наук різних типів»	13
Урок 3 Методи вивчення природи	16
Урок 4 Практичне заняття № 2 «Ознайомлення з простим обладнанням для природничо-наукових спостережень та дослідів»	21
Урок 5 Захист міні-проектів за вибором	28
РОЗДІЛ I. ТІЛА, РЕЧОВИНИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛО НАС	
Урок 6 Тіла навколо нас. Характеристики тіла, їх вимірювання	32
Урок 7 Практичне заняття № 3 «Вимірювання маси та розмірів різних тіл»	37
Урок 8 Речовини. Фізичні властивості речовин. Властивості твердих тіл, рідин і газів	42
Урок 9 Атоми і хімічні елементи. Молекули	46
Урок 10 Рух молекул. Дифузія	51
Урок 11 Рівноманітність речовин. Поняття про прості та складні речовини	56
Урок 12 Неорганічні та органічні речовини	59
Урок 13 Чисті речовини і суміші. Способи розділення сумішей	64
Урок 14 Практичне заняття № 4 «Розділення сумішей»	69

Урок 15	Явища природи. Фізичні явища, їх різноманітність	72
Урок 16	Хімічні явища. Горіння. Гниття	79
Урок 17	Повторюваність явищ. Взаємозв'язок явищ у природі	84
Урок 18	Захист міні-проектів за вибором	90
Урок 19	Підсумковий урок «Тіла, речовини та явища навколо нас»	91

РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТ

Урок 20	Небо і небесна сфера. Небесні світила. Видимі рухи світил. Поняття сузір'я. Значення зоряного неба в історії людства	97
Урок 21	Небесні тіла. Зоря — самосвітне небесне тіло	102
Урок 22	Практичне заняття № 5 «Визначення найвідоміших сузір'їв на карті зоряного неба»	108
Урок 23	Відмінності між зорями. Міжзоряний простір	112
Урок 24	Планети. Відмінності між планетами	117
Урок 25	Сонячна система	127
Урок 26	Зоряні системи — галактики	132
Урок 27	Відмінності між галактиками. Скупчення галактик	138
Урок 28	Всесвіт та його складові	142
Урок 29	Людина і Всесвіт. Астрономія — наука, що вивчає Всесвіт. Методи та засоби астрономічних досліджень	146
Урок 30	Підсумковий урок «Всесвіт»	149

РОЗДІЛ III. ЗЕМЛЯ — ПЛАНЕТА СОНЯЧНОЇ СИСТЕМИ

Тема 1. Земля як планета

Урок 31	Гіпотези та сучасні уявлення про виникнення Землі	155
Урок 32	Форма і розміри Землі. Внутрішня будова Землі	160
Урок 33	Рухи Землі. Пори року	165
Урок 34	Місяць — супутник Землі. Сонячні та місячні затемнення	170

Урок 35 Способи зображення Землі. Масштаб	176
Урок 36 Практичне заняття № 6 «Знаходження на карті та глобусі екватора, полюсів, меридіанів, півкуль»	183
Практичне заняття № 7 «Знаходження на карті та глобусі материків і частин світу, географічних об'єктів»	183
Урок 37 Ґрунт, його значення. Утворення ґрунту	189
Урок 38 Властивості ґрунту. Догляд за ґрунтом	193
Урок 39 Повітря — суміш газів. Значення повітря	200
Урок 40 Властивості повітря	206
Урок 41 Вода на Землі. Властивості води.	213
Три стани води	
Урок 42 Кругообіг води	220
Урок 43 Вода — розчинник. Розчинені і нерозчинені речовини.	226
Розчини у природі	
Урок 44 Значення води у природі. Використання води людиною	234
Урок 45 Підсумковий урок «Земля як планета»	240
Урок 46 Захист міні-проектів за вибором	247
 Тема 2. Планета Земля як середовище життя організмів	
Урок 47 Організм і його властивості	249
Урок 48 Клітинна будова організмів	255
Урок 49 Різноманітність організмів. Рослини	261
Урок 50 Різноманітність організмів. Тварини	268
Урок 51 Різноманітність організмів. Гриби	273
Різноманітність організмів. Гриби (Альтернативний варіант)	279
Урок 52 Практичне заняття № 8 «Визначення назв найбільш поширених в Україні рослин, грибів, тварин за допомогою атласів-визначників»	292
Практичне заняття № 9 «Ознайомлення з найпоширенішими й отруйними рослинами, грибами і тваринами своєї місцевості»	292
Урок 53 Різноманітність організмів. Бактерії	297

Урок 54	Умови життя на планеті Земля. Середовище життя. Чинники середовища. Вплив на організми чинників неживої природи	302
Урок 55	Різноманітність середовищ життя. Наземно-повітряне середовище, пристосування живих організмів до життя у ньому	309
Урок 56	Водне середовище життя. Пристосування організмів до життя у воді	315
Урок 57	Грунтова середовища життя. Пристосування організмів до життя у ґрунті	321
Урок 58	Вплив на організми чинників живої природи. Взаємозв'язки між організмами. Співіснування організмів. Угруповання організмів	326
Урок 59	Екосистеми. Рослинний і тваринний світ своєї місцевості	332
Урок 60	Підсумковий урок «Планета Земля як середовище життя»	339
Урок 61	Екскурсія «Рослинний і тваринний світ своєї місцевості»	346
Тема 3. Людина на планеті Земля		
Урок 62	Людина — частина природи. Зв'язок людини з природою	349
Урок 63	Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини	354
Урок 64	Екологічні проблеми та їх розв'язування	360
Урок 65	Охорона природи. Червона книга України. Заповідники, заказники, національні парки та їхнє значення для збереження природи Землі	366
Урок 66	Практичне заняття № 10 «Складання Червоної книги своєї місцевості»	372
Урок 67	Захист міні-проектів за вибором	376
Додаток	Прийоми навчальної діяльності на уроках	378
ЛІТЕРАТУРА		382